

Kapitola 1

ROK 1963

V polovině šedesátých let, kdy se prosperita klamně jevila jako cosi trvalého, se nejenergičtější a nejvíce ideologicky cítící vůdci pokusili zreformovat Spojené státy ve spravedlivějším a lidštějším duchu. Sdružili se za tímto účelem do rozličných volně spjatých křížáckých výprav na poli morálky, jejichž modelem se stalo hnutí za občanská práva, vrcholící roku 1964 zákonem o občanských právech. Ženy nastupovaly do zaměstnání a rolí, které bývaly vyhrazeny mužům. Sexuální záležitosti se vymanily z pout tradice a falešného studu. Imigranti, o které předtím nikdo nestál, byli vítáni, a dokonce povoláváni. Na obou stranách zápasu o vietnamskou válku formulovali myslitelé a politici ctižádostivé plány na využití americké moci.

Většina lidí, kteří dospěli později, odpoví na otázku, jaká byla šedesátá léta, výčtem těchto kruciát strukturovaným tak, aby vyniklo morální hrdinství oné doby. To je zcela přirozené. Z hlediska dvou generací poskytl

„šedesátky“ řád každému aspektu národního života ve Spojených státech – stranické politice, pravidlům správného chování na veřejnosti, oficiální morálce.

Tato kniha pojednává o krizích, z nichž vzešel řád šedesátých let, o prostředcích, jimiž byl udržován, a o rozporech v jeho podstatě. O rozporech, které přivedly při prezidentských volbách v roce 2016 většinu pracujících Američanů k názoru, že nový řád není darem, nýbrž neštěstím.

Zavraždění Kennedyho

Éra šedesátých let začala relativně náhle, přibližně v době zavraždění prezidenta Johna F. Kennedyho v roce 1963. Američané právem tvrdí, že po smrti Kennedyho se všechno změnilo. Během několika měsíců došlo k patrnému posunu v populární hudbě. Rok a půl před Kennedyho zastřelením byla hitem číslo jedna pomalá instrumentálka britského klarinetisty Ackera Bilka *Stranger on the Shore*. Rok a půl po atentátu došlo v San Francisku k prvním společným vystoupením hudebníků Jefferson Airplane, Grateful Dead, Big Brother, The Holding Company a četných dalších bluesových a folkrockových kapel, jejichž členové běžně užívali drogy.

To ale neznamená, že atentát způsobil kulturní převrat desetiletí. Již před Kennedyho smrtí byla vydána kniha Thomase Kuhna *The Structure of Scientific Revolutions* (srpen 1962; česky *Struktura vědeckých revolucí*, 1997), jež radikálně otřásla představami o solidnosti vědy a mnoha sociálními a politickými hypotézami, které z ní vycházely. V září 1962 vydala Rachel Carsonová pojednání o pesticidech *Silent Spring* (Tiché jaro) a v únoru 1963 zaútočila Betty Friedanová v knize *The Feminine Mystique* (česky pod tímž názvem 2002) na to, co považovala za prázdnotu poklidné existence hospodyněk. Něco viselo ve vzduchu.

Na obzoru se již rýsovaly konflikty kvůli rasové integraci a válce ve Vietnamu, které nejvíce přispějí k formování amerických šedesátých let. V říjnu 1962 vypukly pouliční bouře ve snaze vynutit si praktickou realizaci rozhodnutí Nejvyššího soudu, aby segregovaná univerzita Mississippi přijala svého prvního černého studenta Jamese Mereditha. Poslední léto Kennedyho života skončilo bezprecedentním pochodem na Washington, jehož se účastnilo 200 000 občanskoprávních aktivistů. Tři týdny před dallaským atentátem na Kennedyho došlo ve Vietnamu k převratu, jež Kennedy posvětil a při němž byl svržen a posléze zavražděn vietnamský prezident Ngo Dinh Diem.

Kennedyho smrt se nicméně stala mohutným impulsem k urychlení již probíhajících změn. Lidé často reagují na politickou vraždu jakýmsi kolektivním

instinktem v podobě masivní posmrtné odplaty. Budují zavražděnému vůdci pomyslný pomník tím, že trvají na radikalizované verzi jeho postojů (anebo jí alespoň přizvukují), resp. jakési kongeniální karikatuře názorů, které jsou mu připisovány. Podobný případ, který Američané důvěrně znají, nastal po zavraždění Abrahama Lincolna v roce 1865, kdy země přijala ústavní reformy v daleko širším pojetí, než zamýšlel samotný Lincoln: nejenom třináctý dodatek o zrušení otroctví, ale také obsáhlý čtrnáctý dodatek s obecnějšími a velmi pružnými zárukami práv a výhod občanství.

Něco podobného se odehrálo v šedesátých letech. Stát blahobytu expandoval programy lékařské péče (*Medicare*) a lékařské pomoci (*Medicaid*), rozsáhlou mobilizací mladých mužů do vietnamské války, ale především zákony o občanských a volebních právech. To vše byly jakési pomníky zavražděnému vůdci, rychle schválené v letech 1964 a 1965 národem, procházejícím deliriem celonárodního smutku. Kennedyho nástupce Lyndon B. Johnson si dokázal osvojit ideje občanskoprávní legislativy, v měsících před atentátem vážnoucí a slábnoucí, a naplnit je obsahem daleko jednoznačnějším, než jaký by si Kennedy uměl představit.

Ideologie občanských práv, zvláště když dostala formu zákona, se naprosto neočekávaně stala modelem pro celý nový systém permanentní politické reformy. Úsilí o spravedlnost a lidskost si vynucovalo širší pojetí

těchto principů. Rasová integrace přerůstala do všeob-
sáhlé ideologie diverzity. Od osvobození žen vedla cesta
k úvahám, co znamená být ženou (a posléze i mužem).
Imigrace vyvolala přehodnocování podstaty toho, co
znamená americká příslušnost: je loajalita Američana
vázána primárně k jeho zemi, nebo existují důležitěj-
ší formy věrnosti? Jakmile v roce 1989 zkolaboval ko-
munismus, antikomunistická vojenská dobrodružství
ustoupila úvahám o roli Spojených států jako garanta
světového míru a celosvětové prosperity, jako státu, je-
hož úkolem je podporovat a vynucovat si dodržování
etického kódu nového mezinárodního řádu, někdy na-
zývaného globální ekonomika.

Celé toto hnutí mělo v sobě cosi neodolatelného.
Morální prestiž a praktické zdroje, které měly americké
vládnoucí elity k dispozici, jednalo-li se o nový spo-
lečenský řád, byly téměř nevyčerpatelné. Vůdci mohli
spoléhat nejen na hněv a rozhodnost po Kennedyho
smrti, ale i na vojenské a hospodářské impérium, jež po
druhé světové válce Spojené státy vybudovaly, na orga-
nizační vědomosti, nahromaděné v jejich korporacích
a nadacích, na prudký růst porodnosti, jenž na konci
20. století vyústil do mohutného lidského potenciálu,
v americké společnosti za mírových časů bezprecedent-
ního, a konečně i na sebevědomí, které vyrůstalo ze
všech těchto okolností.

Ale reformy šedesátých let včetně těch, které Ame-
ričané nejvíc zbožňují a z nichž čerpají část své národní

identity, si vyžádaly náklady, jejichž výše vyrazí dech – v penězích, svobodě, právech a v sociální stabilitě. A co hůř – tyto náklady dopadly na jednotlivé sociální třídy a generace nanejvýš nerovnoměrně. Mnozí Američané si kvůli nim pohoršili. Hospodářská nerovnost dosáhla úrovně nevídané od doby monopolistů 19. století. Rozsah aktivit svěřených vůdcům společnosti umožnil mocenským elitám, aby neustále expandovaly a – jak nyní pozorujeme – nebezpečně odsouvaly stranou nejen překážky, ale i občany, kteří se s nimi ideově rozcházejí.

V průběhu desetiletí náhle vyšlo najevo, že co se v roce 1964 jevílo jako pouhá ambiciózní reforma, je něčím víc. Změny v šedesátých letech, jejichž jádro spočívalo v občanských právech, nebyly jen velkým novým článkem ústavy. Získaly charakter *konkurenční* ústavy, s níž se originál často fundamentálně rozcházel, a tato neslučitelnost se stupňovala s budováním režimu občanských práv. Mnohé z toho, co v poslední době označujeme jako „polarizaci“ nebo „absenci dobrých mravů“, je něčím mnohem horším. Je to nesoulad v otázce, která z oněch dvou ústav má mít přednost: de jure konstituce z roku 1788, s veškerými tradičními formami jurisprudenční legitimacy a staletími americké kultury v jejích základech, anebo skutečná konstituce z roku 1964, jež postrádá tento tradiční typ legitimacy, ale těší se téměř jednomyslné podpoře právnických elit, odborníků na vzdělání v oblasti občanských práv a vášnivé loajalítě

těch, kteří ji chápou jako osvobození. Tématem této knihy je rostoucí nezbytnost, aby si občané *zvolili* mezi těmito dvěma řády, jakož i ničivý konflikt, do něhož se kvůli tomu celá země dostává.

Kapitola 2

RASA

Zákon o občanských právech – Svoboda sdružování –
Co si mysleli bílí, že získávají? – Co si mysleli černí, že
získávají? – Nikoli občanská, ale lidská práva – Počátky
afirmativní akce a politické korektnosti

Hned v prvních dnech šesté dekády 20. století se objevila publikace, která znamenala vědeckou událost. V lednu 1960 připravilo nakladatelství Harvardovy univerzity Belknap Press nové vydání knihy *Narrative of the Life of Frederick Douglass* (Vyprávění o životě Fredericka Douglassa, 1845), jejímž editorem byl historik Benjamin Quarles, profesor na Morgan State University v Marylandu.¹

¹ Quarles, Benjamin (ed.): *Narrative of the Life of Frederick Douglass, an American Slave, Written by Himself*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press 1960. Zrevidoval W. R. Block in *Race and Class* 2, leden 1960, s. 76–77.

S ohledem na to, jak dnes ční Douglassova postava nad americkou kulturou, jak hojně se vyskytuje v osnovách středních škol a v muzejních expozicích, na poštovních známkách a v televizních dokumentech, bychom se mohli domnívat, že význam edice z roku 1960 spočíval v nové Quarlesově interpretaci klasické americké autobiografie. Avšak byli bychom na omylu, protože v roce 1960 byla tato publikace téměř neznámá. Douglassovy paměti, zabývající se jeho otrockými léty, nevyšly více než jedno století a od občanské války se o nich skoro nikdo nezmínil.² O Douglassu, abolicionistického řečníka, vydavatele novin a diplomata, se zajímali historici 19. století. Ale jeho zápasy jakožto otroka neměly pro Američany v polovině 20. století žádný zvláštní význam.

Dnes je otroctví jádrem oficiální americké historie a rasa je ústředním konceptem oficiálního sebepochození země. Nic takového před rokem 1960 neexistovalo. Po téměř celou americkou historii byl rasový konflikt chápán jako sled epizod – hanebných i slavných, na pozadí významnějšího příběhu o budování ústavní republiky. Od šedesátých let se ústavní republika občas jevila jen jako jakási soustava nástrojů k řešení zásadnějších problémů rasy a lidských práv.

² Levine, Robert S.: *The Lives of Frederick Douglass*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press 2016, s. 11–13.

Zákon o občanských právech

Jestliže šedesátá léta byla revoluční dobou, pak jádrem této revoluce se stala rasa. Černoši v jižanských státech se bouřili a ve spojení s hrstkou reformně smýšlejících bělochů po celé zemi organizovali demonstrace a pochody proti různým místním systémům, vybudovaným ve století po občanské válce s cílem oddělit černochoy od bělochů. Bílí, kteří tyto systémy vytvořili a udržovali, je využívali k tomu, aby měli prospěch z místní ekonomiky.

Druhá světová válka posílila celoamerickou pospolitost a vystavila Jižany soužití s různorodou skladbou etnik evropského původu, žijících na severovýchodě a Středo západě Spojených států, a seznámila Američany s problémy jiných regionů. (Ne však přímo s problémy jiných ras, neboť integrace v armádě nastala teprve roku 1948.) Dálnice, televize a korporátní expanze v padesátých letech fakticky znemožnily jakékoli části země, aby se izolovala. Systém rasové separace, známý jako *Jim Crow Laws*, ztratil mnoho ze své logiky, a s tím i sílu potřebnou k vynuocování, zastrašování a kontrole.

Zákon o občanských právech z roku 1964, prosazený Lyndonem Johnsonem bezprostředně po Kennedyho smrti, měl zasadit systému Johna Crowa ránu z milosti, měl ukončit černošské pochody a ostré policejní zátky v Mississippi a Alabamě, které televize divákům

zprostředkovávala skoro každý týden. Zákon zakazoval rasovou diskriminaci u voleb (oddíl I), v hotelech, restauracích a divadlech (oddíl II), ve veřejných zařízeních od knihoven po plavecké bazény (oddíl III) a ve školách (oddíl IV).

To však nebylo vše. Zákon rovněž zmocňoval federální vládu, aby zreformovala a zrušila určité instituce, které překážely rasové rovnosti, a ustavila nové. Posílil federální komisi pro občanská práva (oddíl V), podřídil byrokratickému dozoru každou společnost či instituci, která dostala vládní peníze (oddíl VI), stanovil podmínky, za jakých budou firmy s více než patnácti zaměstnanci najímat pracovníky, a vytvořil novou prezidentskou agenturu, tzv. komisi pro rovné příležitosti v zaměstnání (Equal Employment Opportunity Commission, EEOC), jež měla pravomoc podávat stížnosti soudu, vést vyšetřování a nařizovat nápravná opatření. Tím vším zákon aktivizoval úředníky, právníky, intelektuály a politické agitátory, dodává jim odvahy, aby se stali „očima a ušima“, a dokonce i pěšáky boje za občanská práva.

Postupem času přibývalo institucí, které se dostávaly pod kontrolu zákona, až nakonec pod něj spadaly všechny. Přibývalo důvodů, proč někoho nebo něco obvinít z diskriminace. Nové občanskoprávní akty – zejména zákon o volebním právu (1965) a o spravedlivém bydlení (1968) – přinášely černochům nová práva a produkovaly novou byrokracii k jejich vynucování.

Hnutí za občanská práva přeměnilo zemi nejen ve smyslu ústavním, ale také kulturně a demograficky. Jen málokdo si dokázal představit způsoby, s jejichž pomocí se hnutí stalo nejmocnějším nástrojem domácího donucování, jaký kdy Amerika poznala. Právem jej lze označit za největší akci *jakéhokoli druhu* v americké historii. Svými náklady, které se vyšplhaly na mnoho bilionů dolarů, a časovým rozsahem více než padesáti let konkuruje – měřeno vloženou energií – osídlení Západu, budování transkontinentálních železnic a dálnic, zachování Pax Americana půl století po druhé světové válce či – když na to přijde – jakékoli z válek, které země vedla, zahraničních nebo občanských.

Na vrcholu těchto konfliktů se ve Spojených státech uskutečnily dva mohutné domácí politické programy, které mobilizovaly veřejné zdroje a pocity tak důkladně, že byly předloženy veřejnosti jako – dle termínu filosofa a psychologa Williama Jamese – „morální ekvivalent války“: válka proti chudobě v šedesátých letech a válka proti drogám v osmdesátých a devadesátých letech. Jednalo se však pouze o bojové fronty v širším zápase o mezirasové vztahy. Hlavním ideologickým dědictvím posledních padesáti let je reinterpretace celých amerických dějin a jejich smyslu ve světle rasového problému.

Vědec Derrick Bell popsal čtvrtstoletí od rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci *Brown versus topecká školní správa* ve věci desegregace škol (1954) jako „největší

růst rasového uvědomění, jaký kdy země zažila“.³ Tento růst od té doby zesílil. Rasa je ta část lidské zkušenosti, v níž se americkým dětem dostává nejintenzivnější instruktáže. Podléhá jí vše – výuka literatury, studium válek či občanských záležitostí.

Postupně rasa nabyla náboženského významu a stala se absolutní morální hodnotou. Lze dokonce říct, že hnutí za občanská práva, na vládní i mimovládní úrovni, se stalo doktrinární institucí, srovnatelnou s tradičními církvemi v předdemokratické Evropě. A přece bylo ve způsobu, jímž se americká vláda pokoušela zformovat celou společnost – včetně nejintimnějších soukromých aktů – v duchu antirasové ideologie, něco nového, odpovídajícího polovině 20. století. Zrod této ideologie lze pozorovat ve způsobu, jakým si Quarles představoval mladého Fredericka Douglassa:

Přirozeně že *Vyprávění* se neobtěžuje vzít v potaz potíže spojené se zrušením otroctví. Něco takového by Douglass jednoduše smetl ze stolu. Přirozeně že *Vyprávění* neuznává žádné jiné nároky kromě nároků otroků. Problémy se sociální adaptací osvobozených otroků pro Douglassa neexistují, rovněž tak

³ Bell, Derrick A. jr.: „*Brown v. Board of Education and the Interest Convergence Dilemma*“. In: Crenshaw, Kimberlé – Gotanda, Neil T. – Peller, Gary – Thomas, Kendall (ed.): *Critical Race Theory: The Key Writings That Formed the Movement*. New York 1995, s. 21.

pro něj neexistují majetková práva jejich pá-
nů či práva států. O těchto záležitostech se
jednoduše odmítal bavit. Jeho úkol – jak on
to viděl – spočíval v něčem jiném: vytrhnout
lidi z jejich letargie a dohnat je k akci, a ni-
koli odhalovat důvody, proč by měli zůstat
pasivní.⁴

Je pravda, že v letech před občanskou válkou nejen mla-
dý Douglass, ale i abolicionisté z Nové Anglie, v jejichž
okruhu se pohyboval, někdy promlouvali takto absolu-
tistickým způsobem. Ale když Quarles v roce 1960 psal
svůj komentář k Douglassově životopisu, tento postoj
se dosud neprosadil. Do té doby vycházela většina his-
toriků z přesvědčení, že absolutismus Douglassa a jemu
podobných uspíšil krvavou občanskou válku v Americe
a zbytečně zkomplikoval následnou obnovu. Je pravda,
že zrušení otroctví stály v cestě mocné ústavní a soci-
ální překážky, které znamenaly, že „vytrhnout lidi z je-
jich letargie a dohnat je k akci“ bylo velmi nebezpečné.
Když Rutherford B. Hayes při převzetí prezidentského
úřadu v roce 1877 ukončil okupaci Jihu a pokusy o re-
formu tamních rasových vztahů, neučinil tak ze zbabě-
losti či reakcionářství. Od konce občanské války, která
si vyžádala 600 000 obětí, neuplynulo ještě ani deset
let a celá země, dokonce i Sever, považovala obnovu za

⁴ Douglass, F.: *Narrative*, s. xxi.